

SPOMENICI I ARHIVSKA GRAĐA ZA JUGOSLAVENSKU POVIJEST  
UMJETNOSTI U INOZEMNIM ZBIRKAMA O OSOBITIM OSVRTOM  
NA BEČKE ZBIRKE\*

*Ivan Bach*

U inozemnim zbirkama nalazi se obilna građa važna za povijest naše umjetnosti i kulture. Ima u tim zbirkama spomenika, od kojih su neki otpremljeni iz naše zemlje prije više stoljeća, a drugi tek nedavno; ima djela, koja su nastala u inozemstvu, a rad su naših majstora ili su inače u vezi s nekim našim ljudima, krajevima ili događajima u našoj zemlji.

Ima u inozemnim zbirkama i mnoštvo grafičkih prikaza naših spomenika, kao na pr. u izvještajima austrijskih vojnih inženjera, koji su u našim krajevima gradili ili pregrađivali utvrde, zatim u raznim putopisima i sličnim sastavcima; ima također u raznim pisanim izvorima sačuvanim u inozemnim zbirkama vrlo starih opisa naših spomenika i naših krajeva, i u inozemnim bibliotekama rukopisnih i štampanih djela, koja su od interesa za nas, neka svojim sadržajem, a druga i svojom likovnom opremom.

Ta građa važna je dopuna onoj građi, koja je sačuvana u našoj domovini. Ona često sadrži podatke, koji su upravo neophodno potrebni za proučavanje povijesti naših spomenika.

Zato se sakupljanjem podataka o našim spomenicima kulture, koji se nalaze u inozemstvu, započelo već odavna. Već prije više od stotinu godina sabirao je na pr. Ivan Kukuljević podatke o djelima naših umjetnika u tuđini, vadeći ih iz literature ili bilježeći ih na svojim putovanjima u inozemstvo.<sup>1</sup> Nije on bio jedini već u to doba. Mnogi naši povjesničari: književnosti proučavali su i objavljivali naše stare glagoljske i druge knjige, što se kao unikati ili u rijetkim primjercima nalaze po inozemnim knjižnicama, te su tako registrirali i iluminirana odnosno uopće likovno opremljena djela zanimljiva također za povijest umjetnosti, a mnogi historičari skupljali su u arhivima podatke za našu političku povijest, pa usput i podatke o našim spomenicima kulture.

Neki su arhivski radnici, kao na pr. Emilije Laszowski posvetili posebnu pažnju spisima sačuvanim u našim arhivima, koji svjedoče o našim spomenicima kulture, što su u raznim razdobljima otpremani u inozemne zbirke.<sup>2</sup>

Par godina prije svršetka prvog svjetskog rata proboravio je prof. Gjuro Szabo kao tajnik Zemaljskog povjerenstva za čuvanje i proučavanje umjetničkih i histo-

---

\* Donosimo ovaj referat održan u sekciji za povijest umjetnosti na kongresu historičara u Beogradu 7. V. 1954, jer se on velikim dijelom odnosi na izrazito historijski izvorni materijal, a uz ostalo je namijenjen upravo historičarima. — *Redakcija.*

<sup>1</sup> Danica ilirska VII 1841, str. 53: I. Kukuljević, Dopis iz Milana. Usp. također ibid., str. 127: Kukuljević šalje iz Milana djelo Galletti-a, Inscriptiones illyricae Romae exstantes. Vidi također IV, 1838, str. 105: Glasoviti slikari ilirski (Juraj Čulinović, Bernardin Porečanin, Andrija Medulić). — Kasnije je Kukuljević skupio svoje pojedinačne studije u »Slovníku umjetnikah jugoslavenskih«, Zagreb 1858—60.

<sup>2</sup> E. L a s z o w s k i, Prinosi Hrvata za mađarski narodni muzej u Budimpešti, VHAD, n. s. II, 1897, str. 9—20.

rijskih spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji neko vrijeme u Beču, te je već tada pobliže podatkne o nekim rukopisima i zbirkama karata i planova, koji opisuju ili prikazuju naše spomenike, pa je neke od tih prikaza dao i fotografski snimiti.<sup>3</sup>

Sličan su posao sporadično nastavljali mnogi naši stručnjaci decenijima,<sup>4</sup> ali nikada nisu naši spomenici kulture, što se nalaze u inozemstvu, bili skupno sustavno obrađeni. Nijedna naša institucija nije koordinirala rad pojedinih stručnjaka tako da bismo dobili cjelovitu sliku sve one građe, koja je za nas od interesa, a nalazi se u inozemstvu. Niti je postojala ustanova, gdje bi stručnjaci bilo koje povijesne grane, mogli dobiti informacije o našim spomenicima kulture u inozemstvu.

Zato je akcija, koju je poduzeo 1951. godine Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, bila vrlo potrebna, kako u korist napretka naše znanosti, tako i u interesu naše države kao cjeline. Organizacija je započela na taj način, da je izaslanik Saveznog instituta posjetio glavne gradove naših republika i na sastancima stručnjaka, koje je sazvaio odnosni republički konzervatorski zavod, izložio prisutnima plan Instituta na ovom poslu i razdijelio od Instituta predložene formulare za bilježenje podataka o spomenicima. Nakon diskusije ovi su formulari s nekim izmjenama i dopunama prihvaćeni, a u republičkim konzervatorskim zavodima zadužene su određene osobe, da administrativno rukovode radom suradnika, koji su se u odnosnoj republici javljali za sudjelovanje na skupljanju podataka.

Isprva je bilo zamišljeno, da bi se rad odvijao u grupama, koje bi obuhvatale pojedine vrste stručnjaka, tako da bi na pr. arhivsku građu obrađivala grupa arhivista pod vodstvom predstavnika vrhovnih arhivskih ustanova u odnosnoj republici; posebno bi djelovala grupa knjižničara, pa grupa historičara umjetnosti i t. d.

U praksi se međutim pokazalo da je lakše organizirati rad sa stručnjacima pojedincima, koji putem administracije republičkog konzervatorskog zavoda šalju Saveznom institutu prvo svoje planove rada, a zatim samostalno rade. Tako se s vremenom riješilo i pitanje honoriranja rada kao i zaštite autorskog prava po propisima o autorskom pravu i autorskim honorarima.

Budući da su suradnici u toj akciji stručnjaci, koji su se tim poslom mogli baviti gotovo jedino u zvanoređovno odnosno u slobodno vrijeme, nisu rezultati ovoga rada do danas, nakon 4 godine rada, tako obilni, kako bismo mogli poželjeti, ali je ipak sabrano veliko mnoštvo vrijednih podataka.

Ovi su podaci sakupljeni najvećim dijelom prema literaturi, što se nalazi u Jugoslaviji. Metoda rada na njihovu skupljanju bila je dvojaka. Dio literature obrađivan je tako, da je ona pomno pregledavana upravo s tom svrhom, te su iz nje crpeni svi podaci korisni za našu evidenciju. Drugi dio podataka nije pronalazan planski, nego je zabilježen usput, kad su neki stručnjaci u svom radu naišli i na podatke, koji su zanimljivi za službu evidencije, pa bi to javili Institutu.

Takav će se rad možda nekome pričiniti nemetodičkim, no zapravo je ovakova kombinacija planskog i vanplanskog rada praktički ispravan način rada, jer se inače sva znanstvena literatura, koja bi teoretski dolazila u obzir, ne bi ni mogla — bez

<sup>3</sup> G. j. Szabo, Dokumenti hrvatskih spomenika u tuđini. Narodne novine, 26. I. 1916.

<sup>4</sup> Usp. na pr. članak A. Schneidera, Umjetnici rodom iz Dalmacije i Hrvatskog Primorja, koji su djelovali u tuđini (Naš Jadran, Split 1938, str. 53 ss., gdje je u bibliografiji navedena i starija literatura). Od novijih radova v. na pr. Vera Sinobad, Nov položaj A. Medulića (Vjesnik, 13. I. 1952), i članak M. Abramića, Raznesene antičke umjetnine (Mogućnosti, Split april 1954, str. 242—250).

nesrazmjerno golemih troškova — sustavno obraditi tako, da se njeno pregledavanje organizira samo s tom svrhom da se iz nje povade podaci o našim spomenicima u inozemstvu.

Kod sabiranja podataka o našim spomenicima u inozemstvu prema literaturi morat ćemo i ubuduće upotrebljavati spomenute dvije razne metode. Jednu za crpljenje podataka iz onih djela i časopisa, u kojima pretpostavljamo ili znamo da se može naći veći broj podataka. Tako se može naročito za ovu svrhu pomno pregledavati kataloge nekih javnih zbirki nama susjednih zemalja, a jednako i stručne časopise, u kojima će se naći bez sumnje velik broj podataka o spomenicima, koji potječu s našeg teritorija. Zato se može angažirati neka stručna lica, da sustavno prođu pojedina godišta ili čitave serije nekih časopisa ili neke kataloge. — Ima međutim često podataka o našim spomenicima u publikacijama, u kojima se ne bismo nadali, da će se i tu naći koji podatak (na pr. u raznim katalogima inozemnih dražba, raznih privatnih zbirki, povremenih izložaba ili u uzgrednim bilješkama u raznim studijama). Te podatke ne možemo sustavno drukčije zahvatiti, nego da Institut zamoli za suradnju sve naše historičare umjetnosti i kulture, arheologe, etnografe i druge historijske radnike. Da ih zamoli, da kod svog redovnog rada ne zaborave i na ovu potrebu naše evidencije spomenika u inozemstvu, pa *da pribi- lježe kad god im se za to pruži prilika* one podatke, na koje naiđu ili kojih se pri- sjete iz svog dugogodišnjeg rada na našoj povijesti. Neka te bilješke od vremena do vremena javljaju Saveznom institutu ili svom republičkom Konzervatorskom zavodu odnosno onom lokalnom stručnjaku, koji se bavi skupljanjem podataka u ovoj akciji, s napomenom da li bi željeli sami obraditi te podatke ili bi prepustili odnosnom republičkom zavodu ili Saveznom institutu, da angažira nekog drugog da to učini.<sup>5</sup> Često bi onaj stručnjak, koji naiđe na neki podatak, mogao najbolje kritički obra- diti odnosni citat, pa bi bilo poželjno da to i učini nakon dogovora s nadležnim re- publičkim zavodom ili Saveznim institutom. Ako nema za to volje ni vremena ili ako smatra da bi odnosni podatak svakā školovan historičar odnosno struke mogao uspješno obraditi za svrhe evidencije, možemo biti zahvalni spomenutom stručnjaku, što je uopće upozorio na odnosni citat.

Osim ove osnovne akcije, koja se vrši u našoj državi, Savezni institut nastoji da omogući popisivanje i one građe, što se nalazi u inozemnim zbirka, a još *nije objavljena*. U tu svrhu šalje Institut svoje predstavnike u inozemstvo.

Najviše naših spomenika naći će se dakako u zbirka, nama susjednih zemalja kao i onih udaljenijih država, koje su izvjesno vrijeme imale pod svojom vlašću neke naše krajeve. Tako će se bez sumnje mnogo građe naći i u turskim i francuskim zbirka.

Ne bih htio ovdje potanje obrađivati pitanja mogućnosti i organizacije rada u pojedinim zemljama, koje bi dolazile u obzir u okviru akcije Saveznog instituta.<sup>6</sup>

<sup>5</sup> Obavijesti se mogu upućivati u Hrvatskoj putem Konzervatorskog zavoda u Zagrebu, Opatička 10, ili direktno na adresu Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture, Beograd, Gospodara Vučića 40.

<sup>6</sup> Evidencija naših spomenika u inozemstvu ima kadšto i takav rezultat da usta- novimo, da bi valjalo odnosne inozemne zbirke upotpuniti našim spomenicima, kako bi nas one bolje i točnije reprezentirale. Usp. članak Perside T o m i ć, Jugoslāven- ska etnografska zbirka u Parizu (Muzeji, Beograd 1952, br. 7, str. 203—205), gdje ukazuje na nedostatke prikaza naše etnografske građe u pariskom Musée de l'homme i predlaže, da se poduzmu mjere, kako bi se to stanje popravilo. Upozorava, da su neke zemlje darovale tom muzeju bogate etnografske zbirke.

Ne bih se ovdje ni posebno osvrtao na mogućnosti rada na proučavanju naših spomenika u Mađarskoj, premda sam se time dulje vremena bavio. Zasad nema mnogo izgleda da bismo mogli na pr. u Mađarskoj izravno proučavati naše spomenike, nego ćemo kroz dogledno vrijeme morati obrađivati samo nama pristupačnu literaturu o tim predmetima. Međutim, budući da su sada odnosi Jugoslavije s Austrijom vrlo dobri, pa je moguće raditi u samim austrijskim zbirkama na evidenciji naših spomenika, zadržao bih se ovom prilikom više na pitanjima rada u Beču.

U novembru 1953. poslao me Savezni institut, da kroz mjesec dana prikupljam u bečkim zbirkama podatke o crtežima naših starih gradova, burgova, tvrđava, mostova i drugih građevnih spomenika, te da ustanovim, u kojim bi se bečkim zbirkama našlo i druge građe za povijest naših spomenika kulture. Ujedno mi je bilo povjereno da dadem mikrofilmski snimiti najznačajnije spomenike. Taj moj rad bio je u neku ruku nastavak već spomenutog rada prof. Gjura Szabo-a, započetog prije gotovo 40 godina. U mnogome su mi upravo njegove bilješke pomogle pri radu. Taj posao međutim nisam mogao obavljati tokom čitava mog jednomjesečnog boravka u Beču, jer je prvi i glavni zadatak mog puta bio da preuzmem od austrijskog Saveznog instituta (Bundesdenkmalamt) stare planove, crteže i fotografije naših spomenika, koje je bečki institut na molbu našeg instituta odlučio predati nama. Ta je građa potjecala najvećim dijelom iz vremena kada su pojedini dijelovi današnje Jugoslavije bili u sklopu austrijskih odnosno austro-ugarskih zemalja, pa su tadani zemaljski konzervatori slali izvještaje i ilustrativnu građu Centralnoj komisiji (današnjem Bundesdenkmalamt) u Beču. Ova je građa sada bila izmiješana s građom iz drugih zemalja, koje su otpale iz sklopa bivše Austrougarske monarhije, pa je gotovo dva tjedna rada utrošeno na izabiranje našeg materijala.

Kroz preostala dva tjedna mogao sam — zahvaljujući susretljivosti kolega u bečkim arhivima i muzejima — ipak dobiti toliko uvida u zbirke ovih ustanova, da sam dao snimiti preko stotinu starih crteža i planova naših starih burgova, tvrđava i naselja, od kojih do sada nismo imali snimaka. Iz inventara i kartoteka nekih bečkih arhiva ispisao sam pokusne izvratke važnijih skupina naše građe, kako bi se prema karakteru i opsegu te građe moglo uputiti u Beč one stručnjake, koji će moći najbolje obraditi odnosnu građu.

Sami stari grafički prikazi naših spomenika i naselja, sačuvani u bečkim arhivima (osobito u Ratnom arhivu, u Arhivu dvorske komore i dijelom u Državnom arhivu), tako su mnogobrojni, da bi radi pregleda, odabiranja i snimanja te građe valjalo poslati zasada na otprilike dva mjeseca barem jednog izaslanika, a po mogućnosti i dvojicu ili trojicu izaslanika konzervatorske struke, po jednog iz Hrvatske, Srbije i Slovenije, jer su ovi krajevi veoma obilno zastupani u grafičkim odjelima bečkih arhiva.

Ovi bi izaslanici dakako trebali dobro poznavati i već objelodanjenu pisanu građu o našim burgovima, tvrđavama i drugim građevinama i naseljima, što se nalazi u materijalu bečkih arhiva. Osobito bi trebalo prije puta izvaditi iz štampanih kataloga ili iz publikacija izvora podatke o onoj građi, što se odnosi na naše krajeve. Ekipa, kojoj bi bio povjeren taj posao, trebala bi osim toga dobro upoznati rukopis Rudolfa Schmidta u Srpskoj akademiji nauka, gdje su pribilježeni veoma mnogobrojni podaci o grafičkim prikazima naših spomenika i naselja, što se nalaze u bečkom Ratnom arhivu. Od tog je rukopisa objavljen samo jedan dio u Spomeniku Srp. Kr. Akademije LXXXVI, II. razr. knj. 67, 1937. godine. Objavljeni dio

nosi natpis »Pregled geografskih naziva mesta na kartama Srbije i srpskih zemalja i na planovima Beograda i drugih mesta po zbirci bečkih arhiva«. To je samo index za podatke, koji se neobjavljeni nalaze u rukopisu Akademije. Sam rukopis nosi naslov »Pregled mapa, karata i planova bečke Ratne arhive, koji se odnose na Jugoslaviju«, 1932. godine.

Trebat će usporediti Schmidtov rukopis s djelom Kálmana Eperjési-ja A bécsi hadilevéltar magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke (Szeged, 1929), kao i s nekim štampanim popisima crteža, karata i planova bečkog Ratnog arhiva.

Zatim će prema skupljenim podacima trebati pristupiti mikrofilmskom snimanju one građe, koja je za nas od interesa.

Osim toga sadrži fototeka Ratnog arhiva mnoge fotosnimke naših mjesta iz vremena prije 40 i više godina, koje su za studij naših spomenika i za potrebe naše konzervatorske službe od znatnog interesa. I te bi snimke trebalo pomno pregledati, a važnije dati kopirati.

I u Arhivu Dvorske komore nalaze se vrlo vrijedni prikazi naših starih spomenika kulture. Tamo sam našao u svega par dana rada na jednom dijelu kartoteke zbirke karata vrlo zanimljive planove i nacрте zgrada iz zagrebačkog Gornjeg grada, kojima dosada nismo znali ni točnu situaciju, a kamoli ovakve podatke. Tako na pr. za kapelu sv. Uršule i arsenal na mjestu kasnije banske palače. Posebno je sačuvan detaljan plan stare sabornice na Markovom trgu iz 1771. godine kao i slika njenog pročelja. Uz te su nacрте vezani i spisi, koje nažalost nisam imao vremena proučavati. Pribilježio sam još niz zanimljivih nacрта naših spomenika iz raznih dijelova Jugoslavije, koji se nalaze samo u onom malom dijelu te zbirke, koji sam dospio pregledati.

Jednako ima i u bečkom Državnom arhivu za nas vrijedne građe, osobito jedan rijedak plan beogradske tvrđave iz zbirke Sztraka, te mnogi rukopisni izvještaji o stanju tvrđava u Hrvatskoj i u Srbiji u 17. i 18. stoljeću.

Poseban velik dio posla na evidenciji naših spomenika u Beču trebat će posvetiti muzejima. Osobito Muzej za povijest umjetnosti (Das Kunsthistorische Museum) ima obilje naših spomenika, koji su samo u maloj mjeri poznati većini naših stručnjaka. Znatan dio ih je naveden u štampanom pregledu zbirki tog muzeja, ali nemamo ni o njima potanjih podataka. — Ima naših spomenika također u Zbirci oružja (Waffen-sammlung), zatim u Gradskom muzeju, u Muzeju primijenjene umjetnosti i u drugima. Od naših spomenika u ovim zbirkama objelodanjen je samo manji dio, kao na pr. šljemovi ranog srednjeg vijeka iz Vida, gotičke slike s oltara u Kranju, ili kaciga Nikole Šubića Sigetskoga, no većinom su ti spomenici tek kratko navedeni u kakvu katalogu, pa kadšto ni to, dok su oni za nas od znatnog interesa.

Najveći dio ovih spomenika je arheološkog karaktera, pa bi valjalo poslati kojeg našeg arheologa, da te predmete popiše i važnije dađe snimiti. Da bi se akcija Saveznog instituta ubuduće odvijala uz učešće što većeg broja stručnjaka i da taj rad bude po mogućnosti što plodniji, mislim da bi bilo najbolje kad bi i inače Savezni institut upućivao na rad u inozemstvo ekipe sastavljene od stručnjaka, koji bi po svojoj spremi i djelovanju mogli pojedine zadatke najbolje riješiti, i koji su na toj građi već radili, pa bi u kraćem vremenu mogli postići dobre rezultate.

Takve ekipe mogle bi se obrazovati za hrvatske, srpske i slovenske spomenike. Spomenici ostalih naših republika zastupani su u bečkim zbirkama u znatno manjoj mjeri, tako da bi jedna od spomenutih ekipa mogla usput popisati i dati snimiti građu, koja se odnosi na spomenike i krajeve Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Makedo-

nije. Prema tim popisima moglo bi se naknadno po potrebi uputiti za dio te građe specijaliste u Beč radi detaljnije obrade nekih pitanja.

Jednako kao što mogu u radu na skupljanju podataka iz literature pomoći mnogobrojni suradnici svojim upozorenjima i savjetima, upravo tako mogu ovi suradnici dati poticaj za obradu neke izvorne arhivske građe ili nekih spomenika, što se nalaze u inozemnim zbirkama. Radeći na drugim zadacima u inozemnim zbirkama, proučavajući podatke važne za ekonomsku ili političku povijest naše zemlje, naići će usput i na neke podatke važne za povijest naših spomenika kulture, pa ukoliko ih ne misle sami uskoro obraditi, bilo bi vrlo korisno kad bi oni posve sumarno pribilježili da ti podaci postoje u odnosnoj zbirci i da o tome obavijeste Savezni institut ili svoj republički Konzervatorski zavod, koji će zatim poduzeti korake, da se odnosni podaci iscrpno obrade za svrhe evidencije i studija naših spomenika kulture.

Uistinu je neophodno potrebno da se ovaj rad što više proširi i intenzivira, te da se izrade popisi, kako zbog napretka naše znanosti tako i zbog ugleda naše zemlje, jer je doista teško opravdati da ne znamo koji se sve naši spomenici ili građa o njima nalaze u inozemstvu ni gdje su.

Svakako moramo u prvom redu pobilježiti spomenike u domovini, no mislim da bi zapravo jedan i drugi posao — i onaj kod kuće i onaj u inozemstvu — trebali teći usporedno, jer se međusobno dopunjavaju.

Zato bih najtoplije preporučio svima našim historičarima, arheolozima, etnografima i historičarima umjetnosti, bibliotekarima, arhivistima i dr. da podupru akciju Instituta i naših konzervatorskih zavoda i da u njoj učestvuju.

Premda je ne samo moguće nego i poželjno da i pojedini stručnjaci nastavljaju samostalno rad na proučavanju i obradi naših spomenika u inozemstvu, bit će mnogo više koristi od tih pojedinačnih akcija, budu li se one barem u toku rada registrirale od strane Saveznog instituta. a rezultati postignuti na završetku rada da budu evidentirani u kartotekama Instituta. Postoji mogućnost da se takove studije i objelodane u organu Instituta »Zborniku zaštite spomenika kulture«, osobito u onim slučajevima, kad bi Institut finansirao istraživanje.

Ova akcija Saveznog instituta može mnogo pomoći republičkim konzervatorskim zavodima da steknu evidenciju o spomenicima u inozemstvu, koji potječu s njihova teritorija, jer kopije kartica izrađenih u odnosnoj republici za Savezni institut dolaze u evidenciju republičkih zavoda. Organizira li republički zavod rad stručnjaka u odnosnoj republici prema svojim potrebama, postići će one rezultate, koji su potrebni za dopunu evidencije spomenika u republici. Upravo o uzajamnom skladnom radu republičkih zavoda sa Saveznim institutom u mnogome zavisi cjelokupan uspjeh ove akcije.

Savezni institut odlučao je u posljednje vrijeme da poradi oko osnivanja takovih republičkih komisija kod republičkih zavoda, koje bi ocjenjivale rad suradnika i koje bi mogle najsvrsishodnije također rukovoditi čitavim radom na ovom području u republici.

Sudeći po dosadašnjim uspjesima možemo se nadati da će kroz koji decenij ovaj rad, osobito budu li u njem učestvovali mnogi naši najbolji stručnjaci, dati zaokruženu i cjelovitu sliku blaga naših spomenika u inozemstvu.

---

<sup>7</sup> Zahvaljujem Saveznom institutu za zaštitu spomenika kulture, što se saglasio s time, da se u ovom članku djelomice koristim podacima, što sam ih iznio u svom izvještaju tom institutu (br. 18, od 7. I. 1954).

H I S T O R I J S K I  
Z B O R N I K

GODINA VIII.

1955

BROJ 1—4

---

N A K L A D A »Š K O L S K A K N J I G A« / Z A G R E B

Redakcioni odbor

*OLEG MANDIĆ*  
*JAKŠA RAVLIĆ*  
*JAROSLAV ŠIDAK*

Glavni i odgovorni urednik

*JAROSLAV ŠIDAK*



IZDAJE  
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE  
ZAGREB